

VIII

Homályosak érzéseim. Itt ülök az asztal szeg-
letén
keresztbe rakott lábakkal, fejem – egy nyak-
ban élesen
legörbülő fejjel. A kályha melege homlokomba
csap.
Erős, sugárzó tűzése valami kimondhatatlan
állapotba hoz.
A tavaly – Ő, a tavaly ködös, rideg februá-
riusi estéken
ugyanígy ringatott édes álomba a mindenható
melegség.
Éjfél tájban felriadtam, bágyadtan és álmos
szemekkel
lustán kezdtem tovább írni lelkem történetét.
És
írtam szavakat, síró, keserves, küszködő vágyak
szavait
egész reggelig.
És most – Teremtőm, mi különbség?
Kétrént vagy háromrént hajolva alszom, mé-
lyen, nehéz
álomban, mint fáradt állat.
Öt napig még ágyban talán – s azután?
Ne sajnáljátok az álmot tőlem. Szeressétek
meg
nehéz, küszködő álmom.

(Homályosak érzéseim)

Az állomásokon, amerre elhaladtunk, ember ember hátán tolongott. Zúgott minden, mint a megbolydult méhkas. Mintha az emberek meg lettek volna részegedve. Ének, rekedt ordítózás, vonatfütty, síró lányok, búcsúz-
kodó párok. És virág és kendőlobogtatás. Istenem – mi ez?... Végtelen hosszú szerelvények állongáltak a na-
gyobb állomásokon, mindenütt bevonulók vagy frontra induló, vadonatúj ruhába öltöztetett katonák. A teher-
kocsik: negyven embernek, hat lónak – vitték őket ismeretlen irányba. A tiszték részére egy-egy személykocsi volt beékelve a teherkocsik közé.

Apácán, szülőfalumban megszakítottam utam. Mivel amúgy is késő este volt, nem akartam éjszakára érkezni

Brassóba. Apámat rég nem láttam. Egy éjszakát töltöttem otthon.

Apám vegyes érzelmekkel, de némi kis büszkeséggel fogadta katona fiát. Őcsém irigységgel nézett rám, láttam, szeretett volna velem tartani. De ő akkor még csak tizenhét éves volt.

A falu tele volt ordítózással és énekkel. Az éjet átbeszélgettük egy pohár bor mellett, alig aludtunk valamit. Mi volt és mi lesz? Költői sikeremről is szó esett, és hivatalomról, melyet most ott kellett hagynom. Apám keveset beszélt, gyér bajuszát sirítgette.

– Csak a háborúból segítsen haza szerencsésen az Isten! – mondotta búcsúzóul. És megölelt, amit sose tett meg eddig. Szép kék szemével reám nézett. Tele volt könnyel.

Hajnalban már az állomáson voltam, hogy idejében Brassóban lehessenek. A vonatok rendetlenül jártak. Egy mozdonyra kapaszkodtam fel, az vitt Brassóig.

A kaszárnya udvarán nagy zűrzavar fogadott. A raktárból naftalinszagú ruhákat és fehérneműket dobáltak ki. A csoportok a földön ülve öltözködtek, próbálták a ruhákat, zubbonyokat. Csereberélték a bakancsokat. Rám ügyet sem vetett senki. Lézengetem egy darabig ide-oda, míg eligazítottak, hogy hol kell jelentkezni. Azután megkaptam a szükséges ruhadarabokat, és már szakaszba is osztottak.

Egyéves önkéntes voltam, és azokat külön sorakoztatták. Majd elindítottak egy Brassótól hat kilométerre lévő üvegyár felé. Az üvegyár nem dolgozott. A mi számkra a raktárhelyiségeket jelölték ki lakóhelyül. A szobákban nem volt ágy. A padlóra hintett szalmán aludtunk. A gyártelep szélén patak folyt, azon túl erdős hegyoldal emelkedett. Reggelenként az ébresztő után a patak vizében mosakodtunk. Asztalunk, székünk se volt. Reggelinket, ebédünket a földön ülve a csajkánkból fogyasztottuk, így kezdődött a katonaélet.

A kiképzés nagy iramban folyt. „Balra át!” „Jobbra át!” „Indulj!” „Állj!” – voltak az első vezényszavak. Megtanítottak újra járni, lépni.

Összekerültem régi iskolatársaimmal, falumbeli jó pajtásaimmal. Ott volt a kicsi Lazika is, aki pár napi ké-

séssel Pestről vonult be, ahol a Pedagógium első évfolyamát végezte. Együtt voltunk tehát újból. Csak Orbán Balázs hiányzott a „hármastól”, ő a sorozáson kibukott, mert kisgyermek korában jobb kezének mutatóujját fejével levágták. A láz és a vágy azonban őt is elfogta, hogy katona lehessen. Ismételten jelentkezett a sorozó bizottság előtt, s kérte, vegyék be katonának, ne maradjon otthon „szégyenszemre”, mikor mindenki megy.

Maradt itthon kettő-három nyomorult,
Rátok lányok még az ég is beborult.

– harsogott a nóta mindenfelé. Kívánsága teljesült, mert különben jókötésű fiú volt, de nem Brassóba, hanem egy tiroli vadászezredhez osztották be. Így elszakadtunk egymástól.

Pár hétig a gyártelepet nem hagyhattuk el, csak miután megtanultunk tisztelegni, katonásan viselkedni, akkor mehettünk be a városba. Roppant büszkén és boldogan sétálgattunk Brassó ősi, patinás utcáin, a fényes korzón és a közeli, a város szívében lévő sétatéren. Lestük a nők reánk vetődő tekintetét.

A tehetősebb fiúk: Imets Gyurka, Buna János, Papp István, Kiss János és Bíró Tibor extraruhát csináltattak, mi szegényebbek megelégedtünk azzal, hogy átszabattuk a kincstári öltönyt. A hat kilométeres utat Brassóig gyalog tettük meg. De mi volt az a hat kilométer?...

Szombat és vasárnap délután, de később hétköznap is, amikor csak tehettük, be-beugrottunk Brassóba. Korzózunk, sétáltunk, vagy beültünk a piactéri kávéházba finom, ropogós kiflire és illatos kávéra. Szép napfényes délutánokon pedig kirándultunk újonnan szerzett nőismerőseinkkel a Wartéhoz vagy esetleg a Pojánára.

Gondtalanul teltek a napok, élveztük a katonaéletet, mohón szürcsöltük fel minden édességét, amit nyújtott. Se előre nem néztünk, hogy hová megyünk, se hátra nem tekintettünk, hogy mit hagyunk magunk mögött. Nekem néha szívembe dobant valami: névtelen fájás, szorongás. Eszembe jutott az életem, a feladatok, a félbemaradt pálya. De ezek az érzések csak pillanatokig kínoztak. Igyekeztem elhessegetni a sötét madárrajokat, melyek

falai életem fölé telepedtek... Úgy sincs lehetőség az írásra – nyugtattam magam. Lámpánk, asztalunk nincs. Hol írjon az ember? A térdén? Holdvilágnál?... Ott is lehetne. De az új, friss katonaélmények nem kíváncsítottak versbe. Háborús verset pedig nem tudok írni.

Egy alkalommal a honvédtüzérséget láttam felvonulni Brassó utcáin. A tüzegegységet egy tiszt lóháton, kivont karddal vezette. Riogtak a kürtök, pergett a dob. A fényesre kefélt lovak négyesével táncolva vitték az ágyúkat. A legénység piros parolis, vadonatúj csukaszürke ruhában mozdulatlanul ült az ágyúk végén. Megejtő látvány volt. Ott álltam az utca szélén, szinte megbabonázva, és szemem nem tudtam levenni róluk. Kínzó vágy fogott el, hogy én is tüzér lehessenek. A közelben lévő postahivatalba rohantam és nyomban hosszú táviratot adtam fel Budapestre, egyenesen a honvédelmi miniszternek, hogy engem azonnal helyeztessen át a honvédtüzérséghez. Kérésemet persze nem teljesítették, ellenben a szolgálati út be nem tartásáért dorgálásban részesítettek. Így indult el katonai pályám.

A harctérről napról napra rosszabb hírek érkeztek. Az első nekilendülés után jött a megtorpanás. A szerbiai „büntető hadjáratból” világháború lett. A galíciai síkságról már a Kárpátokig hátrált hadseregünk. Mindenütt nagyok voltak a veszteségeink, különösen tisztekben és altisztekben. Az önkéntesek kiképzését meggyorsították. Szeptember végén már vizsgáztunk elméletből és gyakorlatból. Egy szakaszt kellett vezényelni és különféle harci feladatokat megoldani. Sokan egyszerre két csillagot kaptak, én is azok közé tartoztam. Nem kis büszkeséggel varrtam fel a tizedesi rangot, a két fehér csontcsillagot.

Másnap beosztottak a menetszázadba.

Október 6-án hideg, havas esőben a Cenk mögötti térségen sorakoztunk. A hadtestparancsnok jött meg szemlélni az indulásra kész menetszázadokat. Ekkor váratlan dolog történt: kivettek bennünket a menetszázadokból, és tiszti iskolába vezényeltek. Tisztekre volt szükség a harctereken.

Tiszti iskola tehát! Szabadulás egyelőre a harctérről, a téli háborútól.

A tiszti iskolát Marosvásárhelyen szervezték. Ide gyűjtötték össze a kerület ezredeinek önkénteseit. Az iskola parancsnoka a nyugdíjból előhívott László ezredes lett. Az ezredes szigorúságáról volt híres, nem is híres, hanem hírhedt. A kiképzés gyakorlati részét Csiby százados és Snyerits hadnagy vezette. Csiby imponáló külsejű, magas, barna, szép szál férfi, Snyerits éppen az ellenkezője. Alacsony, kopott, igénytelen, mint egy szürke kis egérke. Szerette az itókát. Úgy hírlett, hogy apja tábornok, és ő apja révén került a harctér helyett a tiszti iskolába kiképzőnek. Csiby százados ellenben már megjárta a harcteret. A galíciai harcokból már az első napokban könnyebb sebesüléssel tért haza. Ő tehát harctéri tapasztalatait is átadhatja a kiképzés során nekünk, leendő tiszteknek.

A kiképzés irányvonalát azonban László ezredes szabta meg. Egyetlen elv vezette: hozzászoktatni a jövőendő tisztjeit a harctér rettenetes és embertelen fádalmaihoz. Tudják túrni a hideget, éhséget. Legyenek kitartók és edzettek.

A harcok a Kárpátok szakadécai között folytak. Tél előtt állottunk, téli háborúra kellett felkészülnünk. Vilmos császár hírhedt szólamát: „Mire a falevelek lehullanak...” már mindenki megmosolyogva emlegette. Így aztán László ezredes kiélhette magát.

A kaszárnyából, ahol elhelyeztek, minden ágyat kidoztattak. (A harctéren úgysem lesz ágy.) A földön, szalmazsákon aludtunk, húszan-harmincan egy-egy fűtetlen szobában, egymás hegyén-hátán. Hosszú menetgyakorlatokat végeztünk éjjeli táborozásokkal tarkítva. Erdőkön, vadcihereseken törtettünk keresztül. Hegytetőket rohamoztunk meg. Az ilyen gyakorlatokról elcsigázva, éhesen, holtfáradtan érkeztünk haza a kaszárnyába. Ilyenkor étel sem kellett, csak végigestünk a szalmazsákokon, és azon nyomban állati-mély álomba merültünk. Alvásról azonban nemigen lehetett szó, mert László ördögi kedvében, alighogy elaludtunk, riadót fűjatott. Ha meg nem volt riadó, ott volt az állandó fegyver- és ruhatisztítás és a mindennapos elméleti tárgyakra való készülés.

Azonban az én igazi életem délután hat és kilenc óra között teljesült ki. Ahogy kiszabadultam a kaszárnyából, azonnal a Kultúrpalota könyvtárába igyekeztem. Lázár

Istvánnal, a kicsi Lazikával ott töltöttük estéink legnagyobb részét.

Olvadni akartam válogatás nélkül, mindent, ami a kezembe akadt vagy ami a könyvtárban kapható volt. Versírásra úgy sincs lehetőségem, inkább csak pár soros naplójegyzetekre telik az időből és a hangulatból – vigasztaltam magam.

Wilde Oszkára kaptam rá. Még Brassóban megvettem *Salomé* című könyvét. A különös szépségű sorok, a szokatlan jelzők és hasonlatok megkapták lelkem. Egymás után olvastam el a könyvtárban található Wilde-könyveket: *Gránátalmaház*, *Lady Windermere legyezője*, *A readingi fegyház balladája*. „Nem hordta skarlát zubbonyát, mert bor és vér színe rőt...” – mondtam kívülről a ballada első sorait.

Majd Wilde után jött Turgenyev: *Csendes vidékiek*, Hauptmann: *Takácsok*, Flaubert: *Heródiás*, Maeterlinck: *A szegények kincse*, D'Annunzio: *Diadalmas szerelem* és így tovább.

A könyveken csak átrohantam, mint akinek sietnie kell, mert ki tudja, mi lesz holnap. Talán a harctér jön, az ismeretlen, bizonytalan jövő. Addig pedig meg kell ismerni mindent, ami a világon van, minden szépet, jót, nagyszerűt és istenit.

Telhetetlen és mohó voltam. Minden percet ki akartam használni, amit a katonai szolgálat engedélyezett. Mikor kiléptem a könyvtárból, az utcákon csatangoltam, és álmodokat kergettem, vagy beültem egy kávéházba, hogy takarodóig nagy sietve lejegyezsek valamit. Forгатom most ezeket a lapokat, olvasom a futtában lejegyzett sorokat. Csupa bánat, búsongás, fájdalom. Valami fáj lelkem mélyén, amit nem tudtam megnevezni. Ilyenkor csak ültem a kávéházi asztalnál, és néztem az üres levegőbe. Céltalannak, hiábavalónak láttam mindent. Minek?... – kérdeztem. Jön a harctér, és az elintézi mindent. Máskor untam még a füzetet is elővenni. Tizenöt-húsz perc van még hátra a takarodóig, mit lehet addig csinálni?... Nagy levertség, fáradtság, fásultság tört reám. Úgy éreztem, hogy csak aludni volna jó, aludni hosszan, végtelenül és talán fel sem ébredni.

Fellángolások és magamba roskadások váltogatták egymást. A háború rémsége, a halál gondolata fejünk felett lebegett, beivódott minden sejtünkbe. Tudtam, minden haszontalan, fölösleges, egy buta golyó mindent megold, álmot, vágyat. Néha kéjelegtem a halál gondolatában. „Ma még piros élet, holnap fehér álmom”... – és futottam a nők után. Ha a korzón feltűnt egy szép nő, utánaeredtem, és kísértem pár lépésnyi távolságból, s közben magamban lázas, szerelmes szókat suttogtam. Végletek közt hánykódtam. Élet és halál – ez a két kérdés foglalkoztatott. Napközben víg voltam, katonás, dalos, de ha íráshoz fogtam, mély csüggedés, feneketlen sötétség hullott reám.

Forgatom most ezeket az elmosódott írású füzetlapokat. Ötvenöt év telt el azóta. Hogy is maradtak meg annyi szélvihar közt?...

Csak ízelítőül jegyzek ide belőlük valamit:

Ebben a ködös novemberi délutánban gondolk egy fél év előtti délutánra, mikor Kosztolányi levele megérkezett.

Meleg májusi nap volt.

Én egy gyógyszerár leeresztett redőnyének árnyékában szívszorongva vártam egy fekete szemű leányra, (aki hasonlított P.-hez) s akiről tudtam, hogy el fog jönni, hogy elmondjam neki nagy örömem, hogy ő legyen az első, aki megtudja nagy boldogságom, ami engem ért...

– – – – –

Dosztojevszkij: *A szenvedők* című regényét olvasom. Olvasás közben eszembe jutott ez a név: Baskircsev Mária. Mit akar e két név együtt?...

Mindig arra törekedtem, hogy egy szép imádságot írjak valakihez – nem sikerült. Most már tudom, egész életem abban fog eltelni, hogy imádságot akarok írni, nagy, végtelen aranyimádságot. Kihez?... Földhöz? Istenhez? Csillagokhoz? Kedveshez?...

– – – – –

Fél óráam van még hátra a záróráig, írok pár sort. Azt akarom elmondani, hogy ha valaki képes volna min-

den gondolatát leírni a maga rendetlen összevisszaságában, ahogy megszületnek, a legérdekesebb, legmegkapóbb, legőszintébb mű keletkezne.

— — — — —
Író vagyok. Ismeretlen író.

De tudom, hogy valamikor kivirágzik csodásra csodafám.

Jaj! fejem kábult, elszédült egy kissé. Homlokom forró. Lázás vagyok. Talán a gondolatoktól?

Feledtem ugyanis, hogy el is eshetem a harctéren, s pár hónap múlva férgek eszik testem s csodafám.

— — — — —
Nekifogtam, hogy lejegyezzek valamit, de semmit sem tartok érdemesnek.

Beteg vagyok, fáradt, szomorú katona. Koldusszegény. Nincs kedvem. Csak bámulok magam elé. Még a gondolatra sem emlékszem, ami pár pillanattal előbb fejemben volt.

Aludni szeretnék, hosszan, sokat. Bajtársaim mosolyogva alszanak a vackukon. Én szomorúan virrasztok.

— — — — —
Ma tudom, hogy egy sötét utcán fogok hazamenni, ha ebből a könyvtárteremből este nyolc órakor kilépek.

Kint köd lesz, nyirkos, fullasztó köd. Emberek kevesen járnak és azok is sietve.

Ma tudom, ha tíz-tizenöt lépést teszek, bekanyarodom a nagy vásártérre.

Ma tudom, hogyha még ötven lépést teszek, abba az utcába érek, amely hazavezet. (Hol van az én hazám?) S ez az utca sötét lesz, mint a föld. Éppen olyan sötét, mint a föld. Föld-sötét, mint a sír. Bágyadt, siket, alvó sötétség! Szomorú, fojtó, mint a világ. A benne élők úgy suhannak, mint a kísértetek.

— — — — —
S én tudom: ezen az utcán fogok hazamenni. Lassan, botorkálva, hátratett kézzel, gondolkozva. (Katonához

nem illik a hátratett kéz!) Lépteim halkak, csendesek. (Katonához nem illenek a halk léptek.) Talán szempilláim is lecsukódnak, alva járok. És gondolkodni fogok valamiről, talán az életről vagy a halálról? – a kettő úgyis mindegy.

– – – – –
Én tudom: ha este nyolc órakor ebből a teremből kilépek, eszembe fog jutni, hogy két hónappal ezelőtt ugyanebben az órában szintén egyedül botorkáltam *nehéz, lomha vas-sínek* között (melyek mintha életem példáztaik volna). A váltólámpások kék, zöld és piros színét elnyelte a sötét, vasúti őrszolgálaton voltam Brassóban, és én vigyáztam, hogy ne legyen karambol se a vasúton, se az én életemben. Akkor nem tudtam, hogy két hónap múlva ebben a városban leszek. Mint ahogy most sem tudom, hogy két hónap múlva olyan helyet leszek, ahol az emberek százezrei futnak az éjben, és följajdul minden röge a földnek.

– – – – –
Az emberek érthetetlenül, idegen nyelven beszélnek, kiabálnak, szitkolóznak.

Gazdátlan lovak, izzadt, párás barmok ténferegnek.

Dögvészes varjak repkedése hallszik a ködben.

S a sötétben megindulnak a véres halottak mindenfelől, és mászkálnak a mezőn...

Ó, Világ! Ó, Emberiség! Ó, Föld!

– – – – –
Karácsonyeste.

Ma avval a gondolattal hagytam el a kaszárnyát, hogy ezt az estét az utcán fogom eltölteni koldusan, egyedül. (Mikor mindenki Családba vágyik,) Kint fogok kószálni az utcán, mint aki keres valakit vagy valamit: a *lelke nyugalma*t, az élete értelmét. Délután hat óra. Megálltam az utcasarkon. A tömeg hullámozott. Az asszonyok kis csomagokkal megrakodva jártak boltról boltra.

Gondoltam, én is veszek ma valamit magamnak. Be-

mentem a könyvesboltba. Megvettem Wilde Oszkár egy kis könyvét tizenöt krajcárért. Tizenöt krajcáros ajándéokra tellett nekem ma. Avval leptem meg magam.

Aztán hazamentem mégis – a kaszárnnyába. Végigdőltem a piszkos szalmazsákon, és gyertyafénynél olvastam.

– – – – –

Újból a halál gondolata foglalkoztatott.

Újból és mindig.

A halál gondolata örökszép. Poézis.

A csatatéren tűnik fel egy kép. Ifjú büszke katona arca lefelé hajlik, mint egy teli-dús orgonaág. Nagy haja lehull arca körül, mint egy teli-dús orgonaág.

– – – – –

Holnap itt hagyjuk ezt a várost. Ó, Marosvásárhely! Valamikor szép város lesz belőled. Zenélő, mesés tündérkert.

Ma azonban csak három dolgot jegyzek fel rólad. Sok az aszfalt. (A mezőkig visznek az aszfaltos utcák.) Sok a mészárszék. (Minden harmadik házban húst mérnek.) És kevés a postaláda. (Fél órát kell gyalogolni, míg az ember ráakad egyre.)

– – – – –

Ma komor, álmos nap – ki sem megyek a városba.

– – – – –

Ma nincsen kivonulás. A kaszárnnyaszobában csend van, mindenki alszik.

Én is végigheveredtem a szalmazsákon, fejemre húzom köpenyem. Fentergek, forgolódom egyik oldalról a másikra. Nyugtalan izgatottság gyötör. Mozgolódom, mint egy kivágott, véres szív, melyet kidobtak egy mocskos szalmazsákra, és most ott rángatódzik...

– – – – –

De hagyjuk a további idézést. Csupa rapszódia, láz-
álmom. Fájdalmas képzelgések, ködös gondolatok és naiv,
együgyű sorok. Viaskodás valami *nevenincs* fájdalommal.
Talán a magja van itt elvetve egy-egy költeménynek,
mely kikelni, megnőni nem tudott. Valamikor előveszem
mégis ezeket az elsárgult lapokat, és megnézem, hogy ki
volt az, aki én voltam.

December 31-én befejeződött a tiszti iskola, ment min-
denki haza az ezredéhez.

Éjfélkor indult a vonatunk. Szilveszter éjszakáját a
vasúti kocsiban töltöttük. Hajnalban futottunk be a bras-
sói állomásra.